

Tuzemské problémy v oblasti cenové politiky cukru v období fungování Chadbourneovy cukrovarnické dohody (1930/1931 – 1934/1935)

CZECHOSLOVAK PROBLEMS IN SUGAR PRICING POLICY IN PERIOD OF CHADBOURNE SUGAR AGREEMENT
(1930/1931 – 1934/1935)

Jakub Drábek – Vysoká škola ekonomická v Praze

Z pohledu jakéhokoli odvětví je klíčovým faktorem pro jeho ekonomickou efektivitu cenotvorba, jež do značné míry determinuje spotřebu (existují výjimky), to se týká i cukrovarnického sektoru. Zřejmě nejdůležitějším problémem celého odvětví ve sledovaném období byla krize z nadvýroby, která se začala projevovat na celosvětovém trhu ještě před začátkem velké hospodářské krize (1). Důsledky snah o eliminaci nepříznivých vlivů na trhu s cukrem postupem času vyústily v podepsání mezinárodních dohod, z nichž je pro tento článek nejpodstatnější Chadbourneova mezinárodní cukrovarnická dohoda. Její účinnost byla stanovena na cukrovarnické kampaně 1930/1931 až 1934/1935. Obsahem dohody bylo určit maximální vývozní kvótu pro státy na dohodě participující, důsledkem čehož bylo snížení osevňovací plochy (v kampani 1931/1932), nižší nabídka cukru pak měla vést k vyšším cenám dané komodity, čímž by došlo k vyřešení krize. Výsledkem daného postupu pak byla tedy redukce exportu, která byla nižší o množství zásob z konce kampaně 1930/1931, které musely být v rámci dohody rovněž citelně zmenšeny (2a).

Pro lepší kontext je vhodné uvést, že Československo bylo jednou ze zemí, které se snažily řešit nepříznivou cukerní situaci od začátku vyskytnuté se krize z nadvýroby. Důsledky plynoucí z doplňování závazků však byly spíše negativní a z dlouhodobého pohledu Československo spíše poškodily (obzvláště s přihlédnutím k následující mezinárodní dohodě). Nicméně je vhodné upozornit i na nepříliš vhodnou státní hospodářskou politiku, která také citelně ovlivňovala tuzemské cukrovarníky a řepaře, ne vždy však v pozitivním slova smyslu.

Národní i mezinárodní dohody, které sjednávají a podepisují zástupci států a celých průmyslových sektorů jsou z historického pohledu zajímavé a důležité, poněkud podstatnější však je pohled spotřebitelů na důsledky z těchto ujednání vzešlých. Jak reagovaly skupiny obchodníků a konzumentů na administrativní uspořádání vzniknuvší administrativními zásahy do cukrovarnického sektoru je hlavním tématem tohoto článku.

První podstatná stížnost na ceny cukru v období fungování mezinárodní dohody

Dne 28. ledna 1931 Ústředí československých hospodyň zaslalo ministerstvu zemědělství dopis žádající zlevnění cukru. Hospodyně předpokládaly, že po snížení ceny bude následovat

zvýšení spotřeby mlékařenských produktů a ovoce (3a). Ústředí československých hospodyň sdružovalo na 30 000 členek, jednalo se tedy o skupinu, která byla nepřímo spojená s nemalým počtem obyvatel, neboť daný spolek byl zjevně spojen s celými rodinami. Žádost zněla takto: „*Přicházíme se svou žádostí právě nyní, kdy mezinárodní cukerní dohodou je vytvořena situace, která, bude-li správně pojata, může znamenati prospěch cukrovarům i spotřebitelům. Znamená-li omezení vývozu na jedné straně úsporu, tím, že nebude třeba tolik dopláceti na náš vývoz cukru, představuje na druhé straně citelné omezení výroby našich cukrovarů. Je v zájmu celého našeho státu, aby se tu našlo správné východisko, které spočívá, podle našeho pevného přesvědčení, ve zvýšení domácího konsumu cukru.*“ (3b)

Thomas Lincoln Chadbourne (1871–1938), americký právník

Mechanismus implementace snížení ceny cukru určeného pro spotřebu

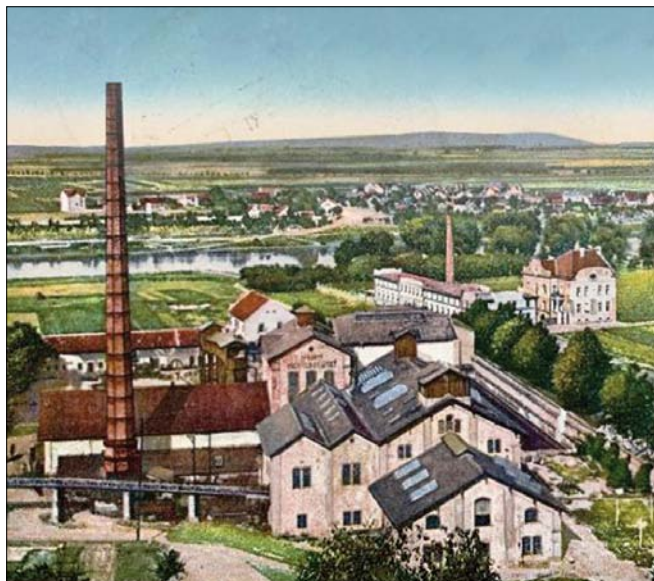
Úspory, kterých mělo být docíleno zmenšením vývozu, což znamenalo snížení sumy vývozních premií realokovaným exportérům, měly směřovat právě do snížení cen cukru pro domácí spotřebu. Ústředí ve své zprávě také uvedlo, že pokud by došlo ke srovnání spotřeby USA, Dánska, Velké Británie, Kanady a Nizozemska s Československem, byl by tuzemský odbyt podstatně nižší, za což dle jejich názoru mohla právě vysoká cena. Oproti tomu mělo docházet k masivnímu dovozu cukerinu, jehož spotřeba by byla ekvivalentem statisícům kilogramů ročně. Redukce cen měla být hlavně realizována v době zavařování, pro které by bylo uvolněno určité nespecifikované množství za nižší cenu (3b).

Postoje a problémy cukrovarnického průmyslu

V roce 1931 také cukrovarníci protestovali proti používání sladidel k výrobě piva. Substituce dražšího statku levnějším je jedním z důležitých ekonomických principů, proto by se mohlo jednat o potvrzení předpokladů Ústředny hospodyň, že cukr mohl být pokládán za drahý. Využívání náhražek při vaření tohoto, pro Čechy tak typického nápoje, však mohlo poškodit hospodářství i tím, že by bylo využíváno méně sladu. Navíc by se vzniklý produkt nemohl nazývat pivem, nesplňoval by totiž kvalitativní parametry jemu určené. Cukrovarníci nesli velmi nelibě možnost využívání umělých sladidel a obávali se, že poptávka zvýšená pivovary by měla za následek zvýšení snah o jejich pašování (3c).

Na sub optimální situaci reagoval dále Okresní odbor Ústřední jednoty řepařů na Kroměřížsku, který identifikoval problém v neúměrně vysoké spotřební dani na cukr, která dosahovala násobku ceny řepy (3d).

Protože ministerstvo financí rozhodlo o vrácení částky 28 354 356 Kč z daní cukrovarnickému průmyslu za výrobní období 1930/1931, je zřejmé, že domácí konzumenti dopláceli spotřebu cizích států (3e).

Cukrovar v Kralupech nad Vltavou – Lobečku (kolorovaná pohlednice)

Další snahy o řešení a vyjednávání o podobě ceny cukru

Upozornování na příliš vysokou cenu cukru se dělo relativně často. Roku 1933 Ústřední svaz československých družstev v Praze vypočítal, že pokud by byla použita cena cukru v Hamburku a ta byla následně zvýšena o veškeré daně, měl by se 1 kg prodávat za 2,89 Kč, tuzemská cena v maloobchodě však byla 5,55 Kč (4a). Cena cukru byla dle zprávy v kampani 1927/1928 – 516 Kč a v kampani 1928/1929 až –1932/1933 – 555 Kč za 100 kg, přičemž měla být spotřeba na hlavu v hodnotě suroviny v kampaních 1931/1932 a 1932/1933 stejná, jakou uváděly i statistiky Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického (26,4 a 24,8 kg) (5, 4b).

Roku 1932 došlo k přistoupení cukerních komisařů k zavedení tzv. velkoobchodní přírážky 8,5 Kč na 100 kg cukru. Dané opatření schválili i zástupci velkoobchodních firem. Členům Svazu velkoobchodníků cukrem v ČSR, tedy jeho Súčtovacího společenstva, vraceli ve formě rabatu 6,75 Kč, avšak bez zřetele na obrat ročního odběru cukru. Nečlenům svazu, lépe řečeno nečlenům Súčtovacího společenstva, kteří nesli označení „demigrosisté“, dostávali pouze 1–5 Kč podle výše odběru. Tímto způsobem se stalo, že v jediném městě mohli být dva velkoobchodníci s identickou spotřebou, avšak nečlen Súčtovacího společenstva získal zpět na rozdíl od 6,75 Kč o 2–3 Kč méně, což v konečném důsledku znamenalo jeho poškození v řádech tisíců korun. Jednotliví poškození obchodníci se ještě v témže roce obrátili na obchodní grémia se svými stížnostmi, ze stěžujících si obchodníků se vytvořil Spolek velkoobchodníků cukrem při Jednotě obchodních gremií. Protože jejich stížnostem bylo vyhověno ještě před ustanovující valnou hromadou, nebyl spolek aktivní do roku 1936. Následně byla na popud Jihočeského sdružení velkoobchodníků cukrem svolána valná hromada a spolek začal být aktivním za podpory Jednoty obchodních gremií (po rozšíření své činnosti na území celé republiky došlo ke změně jeho jména na Ústřední spolek velkoobchodníků cukrem v ČSR) (6a).

Postoj Zemské hospodářské rady

Otázka přemrštěných cen se dále řešila. Nejpodstatnějším pokusem, jak situaci zlepšit a stabilizovat, předznamenal dopis od Zemské hospodářské rady v Brně Zásobovacímu výboru poslanecké sněmovny, ve kterém je popsáno znepokojení z ceny cukru, kdy byl tento statek pro mnoho rodin dokonce nedostupný. Vzhledem k tomu, že pro domácí spotřebu bylo využito 2/3 celkové kapacity, což mělo být již povážlivé (pokud bychom se podívali na sdělení blíže, právě 2/3 doplácí exportní premie 1/3 produkce, která nebyla určena pro zabezpečení vlastních obyvatel). Vysoká cena také měla mít za následek nepoužívání cukru v takové míře, které by bylo vhodné – mohlo se méně zavařovat a současně s tím se muselo sladit náhražkami (4c). Žádosti rady následovala petice jednotlivců i celých organizací (Sdružení obchodníků a kupců v Kutné Hoře, Obchodní grémium v Zámukách atd.) (4d). Hlavními požadavky byly tyto zásady: Okamžité zrušení kontingenční přírážky znějící na 8,5 Kč za 100 kg, která jen v Čechách v kampani 1934/1935 vynesla 10 321 156,35 Kč a na kteréžto měly profitovat zejména bankovní firmy (Súčtovací společenstvo československých velkoobchodníků cukrem reagovalo na jeden z dopisů od Spolku velkoobchodníků cukrem při Jednotě obchodních gremií

v Čechách informováním předsednictva ministerské rady s tím, že zavedení zvýšení ceny cukru o 8,5 Kč není pravda. Ona částka byla tzv. meziobchodní cenové rozpětí, které bylo zavedeno již dříve (nikoli tedy v roce 1933). Dále pak uvedli že: „Při úředním zkoumání cen cukru bylo i toto meziobchodní cenové rozpětí podrobeno revizi a nebylo proti němu vzneseno námitek.“ (7). Druhým požadavkem bylo snížení cen cukru nejméně o 1 Kč za kg, avšak současně s tím neměly být zdraženy jiné konzumní statky, jež by tak redukcí kompenzovaly. Posledním požadavkem bylo administrativně-zákonnou cestou upravit ceny cukru (4e).

Reakce předsednictva poslanecké sněmovny

Výsledkem bylo, že Národní shromáždění republiky Československé, přesněji předsednictvo poslanecké sněmovny postoupilo předcházející dokumenty předsednictvu ministerské rady, a to dle usnesení zásobovacího výboru poslanecké sněmovny NSRČ ze dne 27. ledna 1937 (Ministr obchodu byl informován, že se schůze a schválení rezoluce schválily 19. ledna 1937.) (4f) vytvořilo dokument s těmito doporučeními: 1. Provést revizi výpočtu cen výroby a ztráty generovanou exportem. 2. Revidovat smlouvu cukerního kartelu. 3. Podrobně prozkoumat provozní veškeré účty cukrovarníků za poslední dekádu. 4. Omezit účast cukerních oddělení bank v mezinárodním obchodu. 5. Snížit domácí daň pro domácí spotřebu. Toto opatření mělo být kompenzováno růstem spotřeby, zisky z této daně měly být zachovány, avšak s větší tuzemskou spotřebou. S tím byla spojena i analýza, jestli poskytovat cukrovarnictví refundace z exportu vzhledem k vývoji cen na mezinárodním trhu. 6. Přebytky cukru dát nezaměstnaným a jinak ekonomicky či sociálně znevýhodněným občanům prostřednictvím ministerstva sociální péče. Tímto způsobem se také mělo značně snížit využívání umělých sladidel. 7. Lepších výsledků kampaně 1936/1937 použít pro zvýšení cen řepy, protože její pěstování bylo v podstatě ztrátové. 8. Uvážit poskytování levného cukru ke konzervaci a zavařování. Tím by došlo ke zlepšení situace sadařství a ovocnářství. 9. Provést zkoumání výrobních nákladů různých jiných životních potřeb, zejména umělých tuků, uhlí atd. (4g). Předsednictvo poslanecké sněmovny pak bylo 12. března 1937 požádáno (urgováno), aby byla vláda dotázána, jakým způsobem se věc vyvíjí (4h). Dne 6. dubna 1937 byly vzaty návrhy na vědomí (4i). Věc se sice dále projednávala, avšak ještě 22. června 1937 na ministerstvo obchodu nedošla žádná nová zpráva (4j).

Vyjednávání o stanovení cen cukru dále pokračovala, nicméně výsledek, který by uspokojil veškeré aktéry, nebyl vyjedнан minimálně až do října 1938 (6b,c). Protože se jednalo o období po mnichovské dohodě, další řešení této otázky bylo odlišné předchozím jednáním.

Závěr

Uvážíme-li množství spotřebovávaného cukru ve sledovaném období, jež se měnilo relativně málo, a dále si uvědomíme, že v průběhu vypuknuvší hospodářské krize muselo dojít ke snížení koupěschopnosti obyvatelstva (V cukrovarnické kampani 1925/1926 připadala na jednoho obyvatele Československa spotřeba cukru 28,67 kg v hodnotě surového cukru – maximum v období první republiky, v kampani 1934/1935 pak 24,2 kg v hodnotě surového cukru – minimum sledovaného období. (2b),

vyplývá z toho spíše správné nastavení cen než jejich neadekvátní výše. Současně s tím, je ale také nutné upozornit, že mezinárodní cukerní dohoda neměla za následek snížení cen dané komodity pro obyvatele Československa, i když výše domácí nabídky dohodou ovlivněna být nemohla. Cukrovarníci sice viděli jisté zlepšení ziskovosti mezi kampaněmi, pokud by však došlo k zohlednění tohoto stavu do cen, stejně by nebyli spotřebitelé spokojeni, českoslovenští cukrovarníci proto využili příhodné situace pro zvýšení řepného osevu (to bylo možné, protože ono zvýšení mělo být realizováno až v kampani po působnosti mezinárodní cukrovarnické dohody) (8). Z pohledu dlouhého období mezinárodní dohoda nevedla ke zlepšení poměrů na trhu s cukrem a stejně tak příliš nezlepšila situaci československého cukrovarnického průmyslu ani řepářství.

Souhrn

Výrobní odvětví musí optimalizovat své náklady a výnosy takovým způsobem, aby nejspíše v dlouhém období byly ekonomicky efektivní. Ziskovost byla základním atributem i československého cukrovarnického průmyslu, který se však ve sledovaném období, první poloviny třicátých let potýkal s problémy z nadvýroby. Snahy vyřešit cukrovarnickou krizi vyústily v přistoupení na novou mezinárodní cukrovarnickou dohodu, jejímž důsledkem byla i exportní kvóta. Jakým způsobem ovlivnily, z větší části exogenní proměnné, situaci odběratelů v Československu, je skutečností, která je poněkud přehlížená, avšak stále důležitá.

Ačkoli aktéři vyjednávání o snížení ceny cukru předložili relevantní argumenty, a dokonce měly být některé návrhy z diskuze o cenách cukru vzešlé implementovány, aby se situace zlepšila, je nutné konstatovat, že cena cukru určeného na prodej v Československé republice byla konstruována efektivně, neboť spotřeba cukru příliš neklesla ani v období velké hospodářské krize (maximálně o 15,6 %). Administrativní snížení cen cukru se však do druhé poloviny roku 1938 neuskutečnilo. Otázkou, která nemůže být zodpovězena, je, zdali by došlo k růstu spotřeby, pokud by se cena snížila, resp. o kolik by se cena musela snížit, aby se tak stalo.

Klíčová slova: cukrovarnictví, mezinárodní vyjednávání, dohoda, Československo, cenotvorba, spotřeba, Chadbourneova dohoda.

Literatura

1. NA, Ústřední jednota řepařů československých, k. č. 14, sign. 87, Styk s příbuznými institucemi domácími, Protokoly schůzí.
2. DRÁBEK, J.; TÓTH, A; SKŘIVAN, A. (ed.): *Cukrovarnický průmysl jako opomíjený aktér mezinárodního obchodu v meziválečném období*. České Budějovice: Halama, 2017, ISBN 978-80-87082-37-9, (a) s. 154–155; (b) s. 166–169.
3. NA, MZ, k. č. 230, (a) Resoluce o úpravě celého cukerního hospodářství, Memorandum o zlevnění cukru, priora 14069/31, v Praze dne 28. ledna 1931; (b) Memorandum o zlevnění cukru, priora 14069/31, příloha č. 1, v Praze dne 28. ledna 1931; (c) Používání umělých sladidel ku přípravě piva. Protest čsl. průmyslu cukrovarnického, priora 65857, v Praze dne 13. května 1931; (d) Krise řepařská v ČSR – memorandum okresního odboru Ústřední jednoty řepařů na Kroměřížsku, priora 24302/32, datum neuvečeno; (e) Refundace daní odybytových cukernímu průmyslu, priora 103209/32, v Praze dne 23. srpna 1932.
4. NA, MPOŽ, k. č. 634, (a) Ústřední svaz československých družstev v Praze, priora 86837, v Praze dne 23. září 1933, s. 1; (b) Ústřední svaz československých družstev v Praze, priora 86837, K otázce tuzemské ceny cukru, s. 12; (c) Ceny cukru, Předsednictvo ministerské rady, Zlevnění cen cukru, priora 13943/37, č. j. 2705/37, Zemská hospodářská rada, čís. 71, v Brně dne 14. září 1936;

- (d) Ceny cukru, Předsednictvo ministerské rady, Zlevnění cen cukru, priora 13943/37, č. j. 2705/37, Petice o zlevnění cen cukru, P 795-IV; (e) Ceny cukru, Předsednictvo ministerské rady, Zlevnění cen cukru, priora 13943/37, č. j. 2705/37, Zásobovací výbor poslanecké sněmovny, Týká se zlevnění cen cukru, různá data; (f) Ceny cukru, Ministerstvo obchodu, průmyslová sekce, Informace pro pana ministra obchodu. Dále neznačeno, v Praze dne 22. června 1937; (g) Ceny cukru, Předsednictvo ministerské rady, Zlevnění cen cukru, priora 13943/37, č. j. 2705/37, Národní shromáždění republiky Československé. Poslanecká sněmovna. Předsednictvo, čís P 798-IV., Zlevnění cen cukru, v Praze dne 4. února 1937, s. 1–2; (h) Ceny cukru, Předsednictvo ministerské rady, Zlevnění cen cukru, priora 40004/37, č. j. 9002/37, Opis přílohy č. j. 9002/37, Předsednictvu poslanecké sněmovny, v Praze dne 12. března 1937; (i) Ceny cukru, Předsednictvo ministerské rady, Zlevnění cen cukru, priora 40004/37, č. j. 9002/37, Opis přílohy č. j. 9002/37, Národní shromáždění republiky Československé, Poslanecká sněmovna. Předsednictvo, Předsednictvo ministerské rady, v Praze dne 6. dubna 1937; (j) Ceny cukru, Ministerstvo obchodu, průmyslová sekce, Informace pro pana ministra obchodu. Dále neznačeno, v Praze dne 22. června 1937.
5. Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 10. června 1936 v Praze. Praha 1936, s. 66.
  6. NA, MPOŽ, k. č. 2356, (a) Úprava poměrů v cukerním velkoobchodě, priora 25117/38, Pravda o cukru, Obchodní listy, dne 4. března 1938, s. 69; (b) Úprava poměrů v cukerním velkoobchodě, Za distribuci cukru, priora 106341/38; (c) Úprava poměrů v cukerním velkoobchodě, Úprava velkoobchodu cukrem, priora 102556, Ústředí velkoobchodníků zboží koloniálním v ČSR, v Praze 12. října 1938.
  7. NA, PMR, k. č. 3899, Cukr, Súčtovací společenstvo československých velkoobchodníků cukrem, priora 1400/37, v Praze dne 23. prosince, s. 1–2.
  8. Jednatelská zpráva Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického přednesená na valné hromadě dne 18. června 1937 v Praze, Praha 1937, s. 33.

Vysvětlivky: NA – Národní archiv v Praze; MZ – fond Ministerstva zemědělství; MPOŽ – Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností; K – karton.

Drábek J.: Czechoslovak Problems in Sugar Pricing Policy in Period of Chadbourne Sugar Agreement (1930/1931 – 1934/1935)

Any industry must optimize its costs and revenues in such a way that it is economically efficient at least in the long run. Profitability was also a basic attribute of the Czechoslovak sugar industry, which, however, in the period under review, in the first half of the 1930s, faced problems with overproduction. Efforts to resolve the sugar crisis have resulted in endorsement of a new international sugar agreement, which has resulted in an export quota. How the exogenous variables have largely influenced the situation of customers in Czechoslovakia is a fact that is somewhat overlooked, but still important.

Although the actors in the negotiations on the reduction of the sugar price come up with relevant arguments, and even some suggestions from the discussion on the sugar prices were to be implemented to improve the situation in the field of sugar demand and pricing. It must be stated that the price of sugar for sale in the Czechoslovak Republic was constructed effectively, it did not decrease much even during the great economic crisis (maximum by 15.6%). However, the administrative reduction in sugar prices did not take place until the second half of 1938. The question that cannot be answered is whether there would be an increase in consumption if the price decreased, resp. by how much the price would have to decrease for this to happen.

Key words: sugar industry, international negotiations, agreement, Czechoslovakia, pricing, consumption, Chadbourne agreement.

Kontaktní adresa – Contact address:

Ing. Jakub Drábek, Ph. D.; Vysoká škola ekonomická, Národohospodářská fakulta, Katedra hospodářských dějin, nám. Winstona Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, Česká republika, e-mail: jakub.drabek@vse.cz

Manipulační dělníci na řepném dvoře cukrovaru ve Štětí